

การใช้หนังสือหายากของผู้ใช้บริการหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย*

The Usage of Rare Books in Thai National Libraries

สุคนธ์ทิพย์ จันทะลุน (Sukonthip Juntalun)**

วรราชพร อารยะพันธ์ (Watsaporn Arayaphan)***

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง การใช้หนังสือหายากของผู้ใช้บริการหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้และปัญหาในการใช้หนังสือหายากของผู้ใช้บริการหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย โดยการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่องการจัดการหนังสือหายากของหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย ผู้ศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลจากการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างคือ ผู้ใช้บริการหนังสือหายากของหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย 13 แห่ง จำนวน 305 คน โดยได้รับแบบสอบถามกลับคืนมา จำนวน 291 ชุด คิดเป็นร้อยละ 95.41

ผลการศึกษาพบว่า 1) ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิง (ร้อยละ 56.70) และเพศชาย (ร้อยละ 43.30) ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 20-30 ปี (ร้อยละ 28.90) สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 59.80) และมีอาชีพนักเรียน นักศึกษา (ร้อยละ 36.80)

2) ด้านวัตถุประสงค์ในการใช้เพื่อประกอบการเรียนและการศึกษามากที่สุด (ร้อยละ 59.80) โดยมีการเข้าใช้หนังสือหายาก 1-3 ครั้งต่อปี (ร้อยละ 50.90) และหนังสือหายากที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นภาษาไทย (ร้อยละ 97.30) ด้านเนื้อหาของหนังสือหายากพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีการใช้หนังสือหายากที่มีเนื้อหาด้านประวัติศาสตร์มากที่สุด ($\bar{X}=4.52$) โดยประเภทหนังสือหายากที่มีการใช้ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ หนังสือที่มีการพิมพ์จำนวนจำกัด ($\bar{X}=3.53$) และผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการใช้หนังสือหายากรูปแบบที่เป็นต้นฉบับตัวเล่มจริง ($\bar{X}=4.03$) ด้านวิธีการเข้าถึงหนังสือหายากพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีการเข้าถึงจากการสอบถามบรรณารักษ์หรือเจ้าหน้าที่มากที่สุด ($\bar{X}=4.00$) และเครื่องมือช่วยค้นหาหนังสือหายากที่ใช้มากที่สุดคือ ฐานข้อมูลทรัพยากรสารสนเทศ (OPAC) ($\bar{X}=3.53$) โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ใช้เขตข้อมูลในการสืบค้นหนังสือหายากจากชื่อเรื่อง ($\bar{X}=4.23$) คำสำคัญ ($\bar{X}=3.60$) และชื่อผู้แต่ง ($\bar{X}=3.59$) ด้านประเภทบริการของหนังสือหายากพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามใช้บริการยืมหนังสือหายากเพื่อการอ่าน ศึกษา ค้นคว้ามากที่สุด ($\bar{X}=3.85$)

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสารสนเทศศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
The Article Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Master of Arts degree in Information Studies Faculty of Humanities Sciences at Chiang Mai University

** นักศึกษาปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสารสนเทศศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ E-mail: junha248@hotmail.com
Students of the Master of Arts degree in Information Studies Faculty of Humanities Sciences at Chiang Mai University.

*** อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ดร.วรราชพร อารยะพันธ์ ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Advisor: Dr.Watsaporn Arayaphan, Library and Information Department, Faculty of Humanities Sciences, Chiang Mai University.

รองลงมา คือ บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้าเกี่ยวกับหนังสือหายาก ($\bar{X}=3.74$) และบริการขอทำสำเนาหนังสือหายาก ($\bar{X}=3.36$) ตามลำดับ

3) ปัญหาจากการใช้หนังสือหายากของผู้ใช้บริการในหอสมุดแห่งชาติพบว่า ภาพรวมมีระดับของค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.53$) โดยปัญหาด้านการเข้าถึงและสืบค้นหนังสือหายากมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X}=3.88$) รองลงมาคือ ปัญหาด้านบริการและเผยแพร่หนังสือหายาก ($\bar{X}=3.55$) และปัญหาด้านการจัดระบบและจัดเก็บหนังสือหายาก ($\bar{X}=3.16$) ตามลำดับ

คำสำคัญ : หนังสือหายาก, หอสมุดแห่งชาติ, การใช้หนังสือหายาก

Abstract

A study on the use of rare books by users within the Thai National Libraries. The purpose was to study the use and problems in the use of rare books by users of the National Library in Thailand. This study is part of a thesis on Rare Books Management in Thai National Libraries. The researcher used survey research methodology by using the questionnaire as a study tool to collect data. The questionnaire was distributed to the sample group, which are the users of rare books over 13 locations of the Thai National Library, from a total amount of 305 questionnaires, 291 questionnaires were returned, accounting for 95.41%.

The study indicated that 1) The respondents were female (56.70%), and male (43.30%). Most of them are aged between 20-30 years old (28.90%), graduated from undergraduate level (59.80%), and students (36.8%).

2) The purpose of the use is mostly for education (59.80%). They access rare books 1-3 times a year (50.90%), and rare books mostly used are in Thai language (97.30%). Regarding the content of the rare book, the answerer on the questionnaire was that the rare book that has historical content was mostly sought ($\bar{X}=4.52$). The most common type of rare books used with highest average was limited edition printed books ($\bar{X}=3.53$), and most respondents use the rare book in the original format, the actual volume ($\bar{X}=4.03$). On the method of access to the rare books, it was found that the respondents were mostly accessing the book by asking from the librarians or staff ($\bar{X}=4.00$), and helping tools to find the rare books that were mostly used are information resource database (Online Public Access Catalog-OPAC) ($\bar{X}=3.53$), most respondents used the search engine to search for rare book titles ($\bar{X}=4.23$), keywords ($\bar{X}=3.60$), and author names ($\bar{X}=3.59$). In the service category it was found that the respondents use the borrowing service mostly for reading, study and research ($\bar{X}=3.85$). Secondly, answering questions about services and researching about rare books ($\bar{X}=3.74$), and services for making copies of rare books ($\bar{X}=3.74$), respectively.

3) Problems with the use of rare books of users in the Thai National Libraries found that the overall picture has an average level, at a high level ($\bar{X}=3.53$), with regard to the problem of access to and research on rare books was the highest ($\bar{X}=3.88$). Secondly, there were issues of service and publishing of rare books ($\bar{X}=3.55$), and difficulties in organizing and storing of rare books ($\bar{X}= 3.16$), respectively.

Keywords: Rare Books, National Library, Use of Rare Books

บทนำ

หนังสือหายาก (Rare Book) คือ หนังสือที่มีลักษณะพิเศษในด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้าน ทั้งทางด้านรูปเล่ม วัสดุที่ใช้ในการจัดทำ วัตถุประสงค์ในการจัดพิมพ์ เนื้อหา กรรมวิธีการผลิต รูปแบบของ ตัวอักษรหรือสำนวนภาษา เป็นทรัพยากรสารสนเทศประเภทหนึ่งที่ไม่สามารถหาได้ง่ายในห้องสมุดทั่วไป และไม่สามารถหาซื้อจากสำนักพิมพ์หรือร้านหนังสือทั่วไป โดยเป็นทั้งหนังสือเก่าที่มีอายุการจัดพิมพ์มายาวนาน และหนังสือที่จัดพิมพ์ขึ้นใหม่ซึ่งพิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นหนังสือที่มีคุณค่าและหายากในอนาคต ซึ่งผู้สะสมหนังสือ และห้องสมุดพยายามสงวนรักษา เพื่อใช้เป็นเอกสารอ้างอิงสำหรับการค้นคว้าวิจัย (อัมพร ทิชะระ, 2556: 5) หนังสือหายากเมื่อพิจารณาตามหลักเกณฑ์การประเมินคุณค่าสามารถจำแนกออกเป็น 7 ประเภท คือ 1) หนังสือเก่าแก่หาได้ยาก 2) หนังสือที่มีความสำคัญในด้านประวัติการพิมพ์ของแต่ละประเทศหรือภูมิภาค 3) หนังสือที่มีการพิมพ์จำนวนจำกัด 4) หนังสือฉบับพิมพ์ครั้งแรก 5) หนังสือที่มีความเด่นด้านเนื้อหาเป็นที่ยกย่องถึง 6) หนังสือเก่าที่มีสภาพสมบูรณ์ รูปเล่มสวยงาม และ 7) หนังสือที่มีประวัติการครอบครอง (อัมพร ทิชะระ, 2550: 2-8; สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2551: 5; Berger, 2014: 11) หนังสือหายากมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งความรู้ทางวิชาการในสาขาต่างๆ โดยใช้เป็นเอกสารอ้างอิงสำหรับการศึกษา ค้นคว้าและวิจัย โดยเฉพาะการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ที่ต้องใช้ข้อมูลในอดีตเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงหรือการตีความเปรียบเทียบกับหลักฐานอื่นๆ ในแต่ละยุคสมัยที่แตกต่างกัน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2541: 54) จากความสำคัญและคุณค่าของ หนังสือหายากที่เปรียบเสมือนมรดกภูมิปัญญาของคนในชาติซึ่งควรค่าแก่การสงวนรักษาและอนุรักษ์ไว้มิให้ สูญหายไปตามกาลเวลา หน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทหน้าที่ในการรวบรวม จัดเก็บ บริการและสงวนรักษาหนังสือหายากไว้และนับว่าเป็นคลังสิ่งพิมพ์หนังสือหายากที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ คือ หอสมุดแห่งชาติ

หอสมุดแห่งชาติ (National Library) เป็นห้องสมุดของรัฐที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเก็บรวบรวมและ อนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศทุกประเภทที่ผลิตขึ้นในประเทศ เพื่อรักษาไว้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และ เผยแพร่ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชาติแก่สาธารณชนทั่วไป (Sylvetre, 1987: 1; Reitz, 2004: 474) ตามหลักสากลได้กำหนดหน้าที่ของหอสมุดแห่งชาติที่เกี่ยวข้องกับหนังสือหายากไว้ประการหนึ่งว่า หอสมุดแห่งชาติเป็น แหล่งรวบรวมสิ่งตีพิมพ์และสื่อความรู้ทุกชนิดในชาติและเกี่ยวกับชาติให้สมบูรณ์ที่สุด โดยเน้นต้นฉบับตัวเขียน และหนังสือเก่า (ศิลปการสมาคม, 2556: 112) สำหรับหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทยได้มีการรวบรวมหนังสือหายาก จำนวนกว่า 90,000 เล่ม ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ประกอบด้วย หนังสือส่วนพระองค์ของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หนังสือที่มีตราหอพระสมุดวชิรญาณ หนังสือที่พิมพ์โดยโรงพิมพ์ยุคแรก

ของประเทศไทย หนังสือที่มีประวัติการครอบครอง หนังสือที่ออกโดยโอกาสพิเศษ หนังสือที่มีรูปเล่มสวยงาม หนังสือชีวประวัติบุคคล และหนังสือที่พิมพ์เป็นภาษาต่างๆ (สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2559ก: 2) หนังสือหายาก โดยส่วนมากเป็นหนังสือเก่าที่ผ่านการใช้งานมาเป็นเวลานาน จึงมีการชำรุด เสียหายและเสื่อมสภาพในลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น กระดาษกรอบ เปราะ ฉีกขาด เปื่อยยุ่ยหรือมีร่องรอยของแมลงกัดกินและมีเชื้อรา (ลัดดาวัลย์ ทรัพย์สิน, 2550: 1) ด้วยลักษณะของหนังสือหายากที่มีความแตกต่างจากทรัพยากรสารสนเทศทั่วไป ซึ่งหากเกิดการชำรุดเสียหายแล้วอาจหาทดแทนได้ยากหรือหาไม่ได้เลย หอสมุดแห่งชาติจึงมีการกำหนดระเบียบ ข้อปฏิบัติ ในการให้บริการและเข้าถึงหนังสือหายากอย่างเคร่งครัดกว่าการเข้าใช้หนังสือประเภทอื่นๆ

การให้บริการหนังสือหายากของหอสมุดแห่งชาติมีวิธีการที่แตกต่างจากหนังสือทั่วไป โดยหนังสือหายากจะจัดเก็บแบบชั้นปิด ผู้ใช้ต้องติดต่อขออนุญาตเข้าใช้บริการหนังสือหายาก และมีใบรับรองของสถาบันหรือหน่วยงานต่างๆ ติดต่อหรือแจ้งเจ้าหน้าที่เมื่อต้องการถ่ายสำเนาหรือถ่ายภาพ ซึ่งบรรณารักษ์หรือเจ้าหน้าที่จะเป็นผู้พิจารณาอนุญาตเท่านั้น และสงวนสิทธิ์ใดใช้บริการต้นฉบับจริง ในกรณีที่หนังสือหายากนั้นมีสำเนาในรูปแบบอื่นๆ เช่น ไมโครฟิล์ม ซีดีรอมหรือสำเนาในรูปกระดาษแล้ว (สำนักหอสมุดแห่งชาติ, กลุ่มบริการทรัพยากรสารสนเทศ, 2558) เมื่อศึกษาการให้บริการหนังสือหายากของหอสมุดแห่งชาติในต่างประเทศ พบว่าการให้บริการหนังสือหายากโดยทั่วไปมีลักษณะคล้ายคลึงกับหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย เช่น ผู้ใช้ต้องติดต่อบรรณารักษ์หรือเจ้าหน้าที่บริการ กรอกแบบฟอร์มการขอใช้บริการหนังสือหายาก เป็นต้น เพียงแต่หอสมุดแห่งชาติในต่างประเทศจะมีการจัดบริการที่อำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้ให้สามารถเข้าถึงหนังสือหายากได้มากขึ้น เช่น ผู้ใช้สามารถเข้าถึงหนังสือหายากได้จากฐานข้อมูลหนังสือหายากออนไลน์ และระบบจะเชื่อมโยงไปสู่เอกสารฉบับเต็ม (Full Text) ซึ่งดาวน์โหลดไว้ให้บริการได้ มีการจัดทำสำเนาหนังสือหายากในรูปแบบของวัสดุย่อยส่วน ไมโครฟิล์มและดิจิทัล เพื่อให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงหนังสือหายากได้มากขึ้น (National Library Board Singapore, 2017; National Library of New Zealand, 2017) รวมถึงการจัดทำนิทรรศการออนไลน์ (Online Exhibition) ของหนังสือหายากเผยแพร่บนเว็บไซต์ (National Library of Russia, 2017) นอกจากนี้ยังมีบริการช่วยค้นคว้าและแนะนำการใช้นหนังสือหายากผ่านทางระบบออนไลน์ที่ผู้ใช้สามารถส่งคำร้องขอผ่านช่องทางที่หลากหลายทั้งเว็บไซต์ อีเมล โทรศัพท์และจดหมาย โดยคำขอจะส่งผ่านไปยังบรรณารักษ์หรือเจ้าหน้าที่เพื่อดำเนินการให้บริการตามความต้องการของผู้ใช้ที่มีการขอใช้บริการ (National Library of Australia, 2017; National Library of Scotland, 2017)

จากการศึกษาการให้บริการหนังสือหายากของหอสมุดแห่งชาติทั้งในและต่างประเทศพบว่า หอสมุดแห่งชาติในประเทศไทยมีระเบียบหรือข้อปฏิบัติในการใช้บริการที่เคร่งครัดกว่าทำให้การเข้าใช้และเข้าถึงหนังสือหายากเกิดความไม่สะดวกแก่ผู้ใช้ ซึ่งอาจจะส่งผลต่อผู้ใช้บริการหนังสือหายากจนเกิดปัญหาผู้ใช้บริการน้อย และไม่เห็นถึงความสำคัญของหนังสือหายากได้ (ปิ่นตบูนิต บาลีเขต, 2545: 23-26; กรรณภรณ์ จารุสวัสดิ์, 2552: 121; Rinaldy, 2008: 98) ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญในการศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาในการใช้นหนังสือหายากของผู้ใช้บริการหนังสือหายากของหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาการให้บริการหนังสือหายากที่สอดคล้องตรงตามความต้องการของผู้ใช้บริการ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ

การพัฒนาแนวทางการจัดการหนังสือหายากของหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย เพื่อให้ผู้ใช้บริการสามารถเข้าถึงหนังสือหายากได้มากขึ้นและเกิดการใช้ประโยชน์ในการศึกษา ค้นคว้าและวิจัยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสภาพการใช้หนังสือหายากของผู้ใช้บริการหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาปัญหาในการใช้หนังสือหายากของผู้ใช้บริการหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาเรื่อง การใช้หนังสือหายากของผู้ใช้บริการหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1) แนวคิดเกี่ยวกับหนังสือหายาก (Rare Book) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับหนังสือหายากในประเด็นต่างๆ อันประกอบด้วย

1.1) ความหมายของหนังสือหายาก หมายถึง หนังสือที่มีคุณค่าและมีคุณลักษณะพิเศษทั้งทางด้านรูปเล่ม วัสดุที่ใช้ เนื้อหาและการพิมพ์ ซึ่งผู้ต้องการใช้ค้นคว้าไม่สามารถจะหาอ่านได้โดยง่าย ในห้องสมุดทั่วไป และไม่สามารถจะหาซื้อได้จากสำนักพิมพ์หรือจากร้านขายหนังสือทั่วไป โดยใช้เป็นเอกสารอ้างอิงสำหรับการศึกษา ค้นคว้าและวิจัย (ฉวีวรรณ ทรัพย์เสน, 2542: 2; Archer, 1965: 7)

1.2) ประเภทของหนังสือหายาก จำแนกตามหลักเกณฑ์ในการพิจารณาลักษณะและคุณค่าของหนังสือแบ่งออกเป็น 7 ประเภท (สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2551: 5; อัมพร ทีชะระ, 2556: 7; Cave, 1982: 18-30; Berger, 2014: 11-13) ประกอบด้วย (1) หนังสือเก่าแก่หายาก (Rarity) (2) หนังสือที่มีความสำคัญในด้านประวัติการพิมพ์ของแต่ละประเทศหรือภูมิภาค (Local Rarity) (3) หนังสือที่มีการพิมพ์จำนวนจำกัด (Limited Edition) (4) หนังสือฉบับพิมพ์ครั้งแรก (First Edition) (5) หนังสือที่มีเนื้อหาเป็นที่ยกย่อง (Reputation) (6) หนังสือเก่าที่มีสภาพรูปเล่มสมบูรณ์ สวยงาม และ (7) หนังสือที่มีประวัติการครอบครอง (Provenance)

1.3) รูปแบบของหนังสือหายาก โดยหนังสือหายากเป็นทรัพยากรสารสนเทศประเภทหนึ่งที่มีการผลิตออกมาในหลากหลายรูปแบบ ซึ่งจำแนกประเภทโดยยึดรูปลักษณะหรือตามลักษณะวัสดุที่ใช้ในการบันทึกสารสนเทศ สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท (พรพรรณ จันทรแดง, 2557: 32-45) ได้แก่ (1) สื่อตีพิมพ์ เช่น หนังสือต้นฉบับตัวเล่มจริง หนังสือตัวเล่มฉบับสำเนา (2) สื่อไม่ตีพิมพ์ เช่น ไมโครฟิล์ม ไมโครฟิช (3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น ซีดีรอมหรือดีวีดี หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ฐานข้อมูล

1.4) ภาษาของหนังสือหายาก หนังสือหายากที่มีให้บริการในห้องสมุดหนังสือหายากประกอบด้วยหนังสือหายากภาษาไทย และหนังสือหายากภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน รัสเซีย บาลี สันสกฤต เป็นต้น (ปิ่นทนต์ บาลีเขต, 2545: 23-26)

1.5) เนื้อหาของหนังสือหายาก มีการจัดหมวดหมู่หนังสือหายากโดยยึดหลักการจัดตามเนื้อหาหรือสาขาวิชา สามารถใช้ระบบการจัดหมวดหมู่เช่นเดียวกับทรัพยากรสารสนเทศอื่นของห้องสมุดคือ ระบบห้องสมุดรัฐสภาอเมริกัน (LC) ระบบทศนิยมดิวอี้ (DDC) และระบบที่ห้องสมุดกำหนดขึ้นเอง (Scham, 1987:

40-41) ซึ่งการจัดหมวดหมู่ของหนังสือหายากในหอสมุดแห่งชาติไทยมีการจัดแบบระบบทศนิยมดิวอี้ โดยแบ่งหมวดหมู่ตามเนื้อหาเป็น 10 หมวด ได้แก่ (1) ความรู้ทั่วไป (2) ปรัชญา (3) ศาสนา (4) สังคมศาสตร์ (5) ภาษา (6) วิทยาศาสตร์ (7) เทคโนโลยี (8) ศิลปะและนันทนาการ (9) วรรณคดี และ (10) ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ (พวา พันธุ์เมฆา, 2559: 13-18)

2) แนวคิดความต้องการสารสนเทศ (Information Needs) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความต้องการสารสนเทศในประเด็นต่างๆ อันประกอบด้วย ความหมายของความต้องการสารสนเทศ หมายถึง ภาวะที่เกิดขึ้นในจิตใจเป็นความคิด ความรู้สึก ความตระหนักถึงความไม่รู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และความไม่รู้นั้นก่อให้เกิดแรงผลักดันทำให้บุคคลต้องการแสวงหาและใช้สารสนเทศ เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้าน และให้ช่องว่างของความไม่รู้ลดลงหรือทำให้ความรู้กระจ่างและชัดเจนขึ้น เมื่อบุคคลได้รับสารสนเทศตามความต้องการแล้วก็จะนำไปสู่การเกิดความพึงพอใจ (ประภาวดี สืบสนธิ์, 2546: 252; ระพีพรรณ ทิวสระแก้ว, 2554: 12; Wilson, 2000: 51) โดยความต้องการสามารถแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ (1) ความต้องการสารสนเทศในเรื่องทั่วไป (2) ความต้องการสารสนเทศใหม่หรือสารสนเทศที่มีความทันสมัย และ (3) ความต้องการสารสนเทศที่ครอบคลุม ลึกซึ้ง ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการศึกษาหรือการประกอบอาชีพ ซึ่งความต้องการสารสนเทศของบุคคลส่งผลให้เกิดพฤติกรรมสารสนเทศ (Information Behavior) โดยวิลสัน (Wilson, 1999: 263) ได้อธิบายพฤติกรรมสารสนเทศของบุคคลที่เป็นผลมาจากความต้องการสารสนเทศที่เรียกว่า ตัวแบบพฤติกรรมสารสนเทศซึ่งเป็นตัวแบบเชิงมหภาค ประกอบด้วยวงกลม 3 วง (วรราชพร อารยะพันธ์, 2560: 1-5) ได้แก่

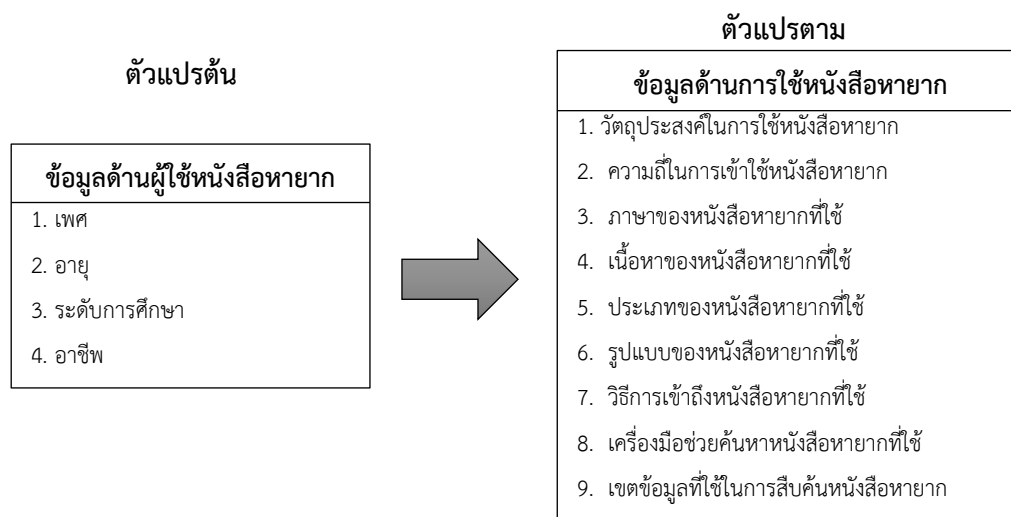
(1) พฤติกรรมสารสนเทศ (Information Behavior) หมายถึง พฤติกรรมทั้งหมดของบุคคลที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับแหล่งสารสนเทศ และช่องทางการสื่อสารอื่นๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งสารสนเทศที่ตนเองต้องการ และตอบสนองความต้องการสารสนเทศในระดับที่แตกต่างกัน รวมถึงการแสวงหาสารสนเทศ (Information seeking) และใช้สารสนเทศ (Information use) ด้วย

(2) พฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศ (Information seeking behavior) คือ พฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศอย่างมีวัตถุประสงค์ ซึ่งเป็นผลมาจากความต้องการ จนกระทั่งทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับระบบสารสนเทศทั้งที่ประมวลด้วยมือ (Manual information systems) เช่น การยืม-คืนทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด เป็นต้น และบนพื้นฐานคอมพิวเตอร์ (Computer-based systems) เช่น การแสวงหาสารสนเทศผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

(3) พฤติกรรมสืบค้นสารสนเทศ (Information searching behavior) ซึ่งเป็นพฤติกรรมจุลภาคที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับระบบสารสนเทศทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิสัมพันธ์ระดับปฏิบัติการหรือการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับคอมพิวเตอร์ เช่น การใช้เมาท์ในการคลิกเลือกเมนูที่นำไปสู่รายการสารสนเทศที่เราสนใจ เป็นต้น และระดับทางปัญญา เช่น การสืบค้นสารสนเทศโดยใช้เทคนิคตรรกะบูลีน (Boolean search) เป็นต้น

วิลสัน (Wilson, 1981: 8) อธิบายเกี่ยวกับตัวแบบความต้องการและการแสวงหาสารสนเทศ (Information needs and seeking model) ว่าความต้องการสารสนเทศของบุคคลมีผลมาจากสภาพแวดล้อมหรือบริบทขององค์กร ประกอบด้วย บริบทของงาน (Work environment) บริบททางสังคมวัฒนธรรม (Socio-cultural environment) บริบททางการเมืองและเศรษฐกิจ (Political-economic environment) และบริบททางกายภาพ (Physical environment) นอกจากนี้ยังรวมทั้งหน้าที่การงาน บทบาทความรับผิดชอบ การปฏิบัติงานและสภาพแวดล้อมของงานที่ส่งผลต่อความต้องการสารสนเทศซึ่งต้องตอบสนองความต้องการของบุคคลในทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ซึ่งบริบทด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลนั้นย่อมมีผลต่อความต้องการสารสนเทศและนำไปสู่พฤติกรรมสารสนเทศ

นอกจากนี้บุหลัน กุลวิจิตร (2558: 872) ได้อธิบายเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้สารสนเทศของบุคคล จำแนกได้ 2 ด้าน คือ (1) ด้านตัวผู้ใช้สารสนเทศ เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์เป็นต้น และ (2) ด้านการใช้สารสนเทศ ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ในการใช้สารสนเทศ ความทันสมัยของสารสนเทศ ทรัพยากรสารสนเทศ เครื่องมือที่ใช้เข้าถึงสารสนเทศ และแหล่งสารสนเทศ ดังนั้นเมื่อบุคคลทราบความต้องการสารสนเทศชัดเจนแล้ว ความต้องการสารสนเทศนั้นจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรมสารสนเทศ ซึ่งสิ่งที่จำเป็นลำดับต้นในทักษะการรู้สารสนเทศคือ การกำหนดหรือการระบุความต้องการสารสนเทศ อีกทั้งสามารถระบุชนิดรูปแบบของทรัพยากรสารสนเทศ และแหล่งสารสนเทศที่ต้องการจะศึกษาค้นคว้าเช่น ห้องสมุด ศูนย์สารสนเทศ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น นอกจากนี้ควรพิจารณาถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากสารสนเทศที่สืบค้นมาได้ด้วยเช่นกัน ซึ่งจากการศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถแสดงกรอบแนวคิดในการศึกษาได้ ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาเรื่องการใช้หนังสือหายากของหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งมีประชากรในการศึกษาคือ ผู้ใช้บริการหนังสือหายากของหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย 13 แห่ง จำนวน 1,279 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2558) (กรมศิลปากร, 2559) โดยมีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Sampling) และกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรการคำนวณของทาโรยามาเน่ (Yamane) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 (Yamane, 1973: 54) ซึ่งได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ เก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ จำนวน 305 คน แสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนกลุ่มตัวอย่างผู้บริการหนังสือหายากของหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย

หอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย	จำนวนผู้ให้บริการ (คน)	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (คน)
หอสมุดแห่งชาติส่วนกลาง		
1. สำนักหอสมุดแห่งชาติ	412	98
2. หอสมุดแห่งชาติเขตลาดกระบัง เฉลิมพระเกียรติ	62	14
หอสมุดแห่งชาติส่วนภูมิภาค		
3. หอสมุดแห่งชาติจังหวัดสุพรรณบุรี เฉลิมพระเกียรติ	84	20
4. หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก กาญจนบุรี	65	15
5. หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก จันทบุรี	79	19
6. หอสมุดแห่งชาติชลบุรี	86	20
7. หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก เชียงใหม่	90	23
8. หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ นครพนม	75	17
9. หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.9 นครราชสีมา	98	24
10. หอสมุดแห่งชาติกาญจนาภิเษก สงขลา	46	11
11. หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ สงขลา	44	10
12. หอสมุดแห่งชาตินครศรีธรรมราช	86	22
13. หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ตรัง	52	12
รวม	1,279	305

(* สถิติผู้บริการหนังสือหายากของหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย ประจำปี 2558 ระหว่างวันที่ 1 มกราคม-31 ธันวาคม 2558)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ (1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ (2) สภาพการใช้หนังสือหายากของผู้บริการหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ในการใช้หนังสือหายาก ความถี่ในการเข้าใช้หนังสือหายาก ภาษา เนื้อหา ประเภท รูปแบบของหนังสือหายากที่ใช้ การเข้าถึงหนังสือหายาก เครื่องมือช่วยค้นหา เขตข้อมูลที่ใช้ในการสืบค้นหนังสือหายาก และประเภทของบริการหนังสือหายากที่ใช้ (3) ปัญหาในการใช้หนังสือหายากของผู้บริการหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย ประกอบด้วย ปัญหาด้านการจัดระบบและจัดเก็บด้านการเข้าถึงและสืบค้น ด้านบริการและเผยแพร่ และ (4) ข้อเสนอแนะในการใช้หนังสือหายากของผู้บริการหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย

การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการศึกษา ผู้ศึกษาเริ่มต้นจากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับหนังสือหายากและความต้องการสารสนเทศ ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ นำแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาพัฒนาเป็นแบบสอบถามสำหรับผู้ให้บริการหนังสือหายากและนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้าง (Construct validity) ความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) ตลอดจนความชัดเจนในการใช้ภาษา นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบแล้วมาปรับแก้ไขให้สมบูรณ์ จากนั้นนำแบบสอบถามไปหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยนำไปทดลองใช้ (Try out) กับผู้ใช้หนังสือหายากในห้องสมุดอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.926 และนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปใช้เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจริง โดยส่งแบบสอบถามไปยังหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย ทั้ง 13 แห่ง ซึ่งดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนมีนาคม-พฤษภาคม 2560 เมื่อได้แบบสอบถามกลับมาแล้ว ทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องและนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการศึกษา

จากการศึกษาเรื่อง การใช้หนังสือหายากของผู้ใช้บริการหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย ผู้ศึกษาสามารถอธิบายผลการศึกษา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิง จำนวน 165 คน (ร้อยละ 56.70) และเพศชาย จำนวน 126 คน (ร้อยละ 43.30) มีอายุอยู่ระหว่าง 20-30 ปีมากที่สุด จำนวน 84 คน (ร้อยละ 28.90) รองลงมาคือ มีอายุอยู่ระหว่าง 51-60 ปี จำนวน 62 คน (ร้อยละ 21.30) และมีอายุอยู่ระหว่าง 31-40 ปี จำนวน 55 คน (ร้อยละ 18.90) ด้านระดับการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุด จำนวน 174 คน (ร้อยละ 59.80) รองลงมาคือ ระดับปริญญาโท จำนวน 79 คน (ร้อยละ 27.10) และระดับต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 37 คน (ร้อยละ 12.70) ในส่วนของอาชีพพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีอาชีพเป็นนักเรียน นักศึกษามากที่สุด จำนวน 107 คน (ร้อยละ 36.80) รองลงมาคือ มีอาชีพรับราชการ จำนวน 67 คน (ร้อยละ 23.00) มีอาชีพครู อาจารย์ จำนวน 58 คน (ร้อยละ 20.00) และมีอาชีพนักวิจัย จำนวน 18 คน (ร้อยละ 6.20) ตามลำดับ

2. สภาพการใช้หนังสือหายากของผู้ใช้บริการหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย ประกอบด้วย

2.1 ด้านวัตถุประสงค์ในการใช้หนังสือหายาก ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีวัตถุประสงค์ในการใช้หนังสือหายากเพื่อประกอบการเรียนและการศึกษามากที่สุด จำนวน 174 คน (ร้อยละ 59.80) รองลงมาคือ เพื่อหาความรู้ในเรื่องที่สนใจ จำนวน 152 คน (ร้อยละ 52.20) เพื่อประกอบการทำงาน จำนวน 85 คน (ร้อยละ 29.20) เพื่อประกอบการสอน จำนวน 81 คน (ร้อยละ 27.80) เพื่อประกอบการทำวิจัย จำนวน 71 คน (ร้อยละ 24.40) และเพื่อประกอบการเขียนบทความ เอกสาร ตำรา จำนวน 42 คน (ร้อยละ 14.40) ตามลำดับ

2.2 ด้านความถี่ในการเข้าใช้หนังสือหายาก ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความถี่ในการเข้าใช้หนังสือหายาก 1-3 ครั้งต่อปีมากที่สุด จำนวน 148 คน (ร้อยละ 50.90) รองลงมาคือ มีความถี่ในการเข้าใช้หนังสือหายาก 4-6 ครั้งต่อปี จำนวน 69 คน (ร้อยละ 23.70) มีความถี่ในการเข้าใช้หนังสือหายาก 7-6 ครั้งต่อปี จำนวน 32 คน (ร้อยละ 11.00) มีความถี่ในการเข้าใช้หนังสือหายาก 10-12 ครั้งต่อปี จำนวน 27 คน (ร้อยละ 9.30) และมีความถี่ในการเข้าใช้หนังสือหายาก 13-15 ครั้งต่อปี จำนวน 15 คน (ร้อยละ 5.20)

2.3 ด้านภาษาของหนังสือหายาก ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีการใช้หนังสือหายากที่เป็นภาษาไทย จำนวน 283 คน (ร้อยละ 97.30) และหนังสือหายากที่เป็นภาษาอังกฤษ จำนวน 38 คน (ร้อยละ 13.10)

2.4 ด้านเนื้อหาของหนังสือหายาก ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาของหนังสือหายากที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีการใช้ที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ หนังสือหายากที่มีเนื้อหาด้านประวัติศาสตร์ ($\bar{X}=4.52$) รองลงมาคือ หนังสือหายากที่มีเนื้อหาด้านวรรณคดี ($\bar{X}=3.92$) และหนังสือหายากที่มีเนื้อหาด้านศาสนา ($\bar{X}=3.59$) นอกจากนี้ยังพบว่า เนื้อหาของหนังสือหายากที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีการใช้ที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ หนังสือหายากที่มีเนื้อหาด้านเทคโนโลยี ($\bar{X}=2.22$)

2.5 ด้านประเภทของหนังสือหายาก ผลการศึกษาพบว่า ประเภทของหนังสือหายากที่ผู้ตอบแบบสอบถามใช้ที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ หนังสือที่มีการพิมพ์จำนวนจำกัด เช่น หนังสือที่จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสต่างๆ หนังสืออนุสรณ์งานศพ ($\bar{X}=3.53$) รองลงมาคือ หนังสือที่มีความสำคัญในด้านประวัติการพิมพ์ของแต่ละประเทศหรือภูมิภาค เช่น หนังสือที่มีอายุการพิมพ์ตั้งแต่ 50 ปี หนังสือที่พิมพ์ โดยโรงพิมพ์ในไทยยุคแรก เป็นต้น ($\bar{X}=3.37$) และหนังสือเก่าที่มีสภาพรูปเล่มสมบูรณ์ สวยงาม ประณีตเช่น หนังสือที่ใช้วัสดุมีค่าจัดทำหนังสือที่มีภาพประกอบมีคุณค่า หนังสือที่มีขนาดพิเศษ เป็นต้น ($\bar{X}=3.30$)

2.6 ด้านรูปแบบของหนังสือหายาก ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบของหนังสือหายากที่ผู้ตอบแบบสอบถามใช้ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ หนังสือหายากต้นฉบับตัวจริง ($\bar{X}=4.03$) รองลงมาคือ หนังสือหายากที่อยู่ในรูปแบบของตัวเล่มฉบับสำเนา ($\bar{X}=3.33$) และหนังสือหายากที่อยู่ในรูปแบบของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ($\bar{X}=3.06$) ในขณะที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีการใช้หนังสือหายากที่อยู่ในรูปแบบของไมโครฟิล์ม ($\bar{X}=1.55$) ซึ่งมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

2.7 ด้านการเข้าถึงหนังสือหายาก ผลการศึกษาพบว่า การเข้าถึงหนังสือหายากของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ สอบถามบรรณารักษ์หรือเจ้าหน้าที่ ($\bar{X}=4.00$) รองลงมาคือ เข้าถึงหนังสือหายากจากการค้นหาจากเครื่องมือช่วยค้นที่มีให้บริการ เช่น บัตรรายการ บรรณานุกรมรายชื่อ ฐานข้อมูล ($\bar{X}=3.56$) และเข้าถึงหนังสือหายากจากการค้นหาด้วยตัวตนเอง เช่น เดินสำรวจที่ชั้นหนังสือ อ่านจากคู่มือหรือป้ายแนะนำที่ติดไว้ เป็นต้น ($\bar{X}=3.21$)

2.8 ด้านเครื่องมือช่วยค้นหาหนังสือหายาก ผลการศึกษาพบว่า เครื่องมือช่วยค้นหาหนังสือหายากที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีการใช้ที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ฐานข้อมูลทรัพยากรสารสนเทศ (OPAC) ($\bar{X}=3.53$) รองลงมาคือ สมุดบัญชีรายชื่อหนังสือหายาก ($\bar{X}=3.29$) ฐานข้อมูลหนังสือหายากออนไลน์ ($\bar{X}=3.09$) และบัตรรายการหนังสือหายาก ($\bar{X}=2.84$) ตามลำดับ

2.9 ด้านเขตข้อมูลที่ใช้ในการสืบค้นหนังสือหายาก ผลการศึกษาพบว่า เขตข้อมูลที่ใช้ในการสืบค้นหนังสือหายากที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีการใช้ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ชื่อเรื่อง ($\bar{X}=4.23$) รองลงมาคือ คำสำคัญ ($\bar{X}=3.60$) และชื่อผู้แต่ง ($\bar{X}=3.59$)

2.10 ด้านประเภทบริการของหนังสือหายาก ผลการศึกษาพบว่า ประเภทบริการของหนังสือหายากที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีการใช้ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ บริการยืมหนังสือหายากเพื่อการอ่าน ศึกษา ค้นคว้า ($\bar{X}=3.85$) รองลงมาคือ บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้าเกี่ยวกับหนังสือหายาก ($\bar{X}=3.74$) และบริการขอทำสำเนาหรือถ่ายเอกสารหนังสือหายาก ($\bar{X}=3.36$)

3. ปัญหาในการใช้หนังสือหายากของผู้ใช้บริการหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย

จากผลการศึกษาพบว่า ภาพรวมของปัญหาในการใช้หนังสือหายากมีระดับของค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.53$) เมื่อจำแนกตามปัญหาด้านต่างๆ พบว่า ปัญหาในการใช้หนังสือหายากด้านการเข้าถึงและสืบค้นหนังสือหายากมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=3.88$) รองลงมาคือ ปัญหาในการใช้หนังสือหายากด้านบริการและเผยแพร่หนังสือหายาก ($\bar{X}=3.55$) และปัญหาในการใช้หนังสือหายากด้านการจัดระบบและจัดเก็บหนังสือหายาก ($\bar{X}=3.16$) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาปัญหาในการใช้หนังสือหายากแต่ละด้าน ผลการศึกษาพบว่า

3.1 ด้านการจัดระบบและจัดเก็บหนังสือหายาก ในภาพรวมพบว่า มีระดับของค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.16$) เมื่อพิจารณาประเด็นปัญหาพบว่า ประเด็นปัญหาที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ หนังสือหายากจัดเก็บแบบชั้นปิดทำให้ไม่สะดวกในการใช้บริการ ($\bar{X}=3.58$) รองลงมาคือ หนังสือหายากจัดเก็บรวมไว้กับหนังสือทั่วไปทำให้ไม่สะดวกในการใช้บริการ ($\bar{X}=3.26$) หนังสือหายากไม่มีการกำหนดสัญลักษณ์พิเศษทำให้ค้นหายาก ($\bar{X}=2.94$) และหนังสือหายากจัดเก็บไม่เรียงตามลำดับทำให้ค้นหาไม่พบ ($\bar{X}=2.86$) รายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ปัญหาในการใช้หนังสือหายาก : ด้านการจัดระบบและจัดเก็บหนังสือหายาก

ปัญหาในการใช้หนังสือหายาก ด้านการจัดระบบและจัดเก็บหนังสือหายาก	ระดับปัญหาในการใช้หนังสือหายาก ด้านการจัดระบบและจัดเก็บหนังสือหายาก	
	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ระดับปัญหาในการใช้
1) หนังสือหายากจัดเก็บแบบชั้นปิดทำให้ไม่สะดวกในการใช้บริการ	3.58	มาก
2) หนังสือหายากจัดเก็บรวมไว้กับหนังสือทั่วไปทำให้ไม่สะดวกในการใช้บริการ	3.26	ปานกลาง
3) หนังสือหายากจัดเก็บไม่เรียงตามลำดับทำให้ค้นหาไม่พบ	2.86	ปานกลาง
4) หนังสือหายากไม่มีการกำหนดสัญลักษณ์พิเศษทำให้ค้นหายาก	2.94	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม	3.16	ปานกลาง

3.2 ด้านการเข้าถึงและสืบค้นหนังสือหายาก ในภาพรวมพบว่า มีระดับของค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.88$) เมื่อพิจารณาประเด็นปัญหาพบว่า ประเด็นปัญหาที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ไม่มีเครื่องมือช่วยค้นหนังสือหายากโดยเฉพาะ เช่น บัตรรายการหนังสือหายาก ดรรชนีหนังสือหายาก บรรณานุกรมรายชื่อหนังสือหายาก ฐานข้อมูลหนังสือหายาก เป็นต้น ($\bar{X}=4.56$) รองลงมาคือ ช่องทางในการเข้าถึงหนังสือหายากไม่หลากหลายยังไม่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลหนังสือหายากที่ต้องการได้ ($\bar{X}=4.16$) เครื่องมือช่วยค้นหนังสือหายากที่มีให้บริการไม่ตรงตามความต้องการใช้งาน ($\bar{X}=3.85$) ไม่มีเจ้าหน้าที่คอยแนะนำวิธีการเข้าถึงหรือสืบค้นหนังสือ

หายาก ($\bar{X}=3.69$) และไม่มีเอกสารหรือคู่มือแนะนำวิธีการเข้าถึงและสืบค้นหนังสือหายาก ($\bar{X}=3.14$) รายละเอียดดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ปัญหาในการใช้หนังสือหายาก : ด้านการเข้าถึงและสืบค้นหนังสือหายาก

ปัญหาในการใช้หนังสือหายาก ด้านการเข้าถึงและสืบค้นหนังสือหายาก	ระดับปัญหาในการใช้หนังสือหายาก ด้านการเข้าถึงและสืบค้นหนังสือหายาก	
	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ระดับปัญหาในการใช้
1) ไม่มีเอกสารหรือคู่มือแนะนำวิธีการเข้าถึงและสืบค้นหนังสือหายาก	3.14	ปานกลาง
2) ไม่มีเครื่องมือช่วยค้นหนังสือหายากโดยเฉพาะ เช่น บัตรรายการหนังสือหายาก วรรณคดีหนังสือหายาก ฐานข้อมูลหนังสือหายาก เป็นต้น	4.56	มากที่สุด
3) เครื่องมือช่วยค้นหนังสือหายากที่มีให้บริการไม่ตรงตามความต้องการใช้งาน	3.85	มาก
4) ช่องทางในการเข้าถึงหนังสือหายากไม่หลากหลาย ยังไม่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลหนังสือหายากที่ต้องการได้	4.16	มาก
5) ไม่มีเจ้าหน้าที่คอยแนะนำวิธีการเข้าถึงและสืบค้นหนังสือหายาก	3.69	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	3.88	มาก

3.3 ด้านการบริการและเผยแพร่หนังสือหายาก ในภาพรวมพบว่า มีระดับของค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.55$) เมื่อพิจารณาประเด็นปัญหาพบว่า ประเด็นปัญหาที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ขาดการประชาสัมพันธ์ให้ทราบเกี่ยวกับบริการหนังสือหายาก ($\bar{X}=4.18$) รองลงมาคือ ขาดการจัดกิจกรรมและการเผยแพร่ความรู้ด้านหนังสือหายาก ($\bar{X}=3.90$) ข้อปฏิบัติในการใช้บริการหนังสือหายากมีขั้นตอนยุ่งยากและเคร่งครัดทำให้ไม่สะดวกในการใช้บริการ ($\bar{X}=3.76$) ไม่ทราบระเบียบหรือขั้นตอนในการใช้บริการหนังสือหายาก ($\bar{X}=3.54$) และบรรณารักษ์หรือเจ้าหน้าที่ที่ให้บริการขาดความชำนาญเฉพาะทางด้านหนังสือหายาก ($\bar{X}=3.36$) รายละเอียดดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ปัญหาในการใช้หนังสือหายาก : ด้านการบริการและเผยแพร่หนังสือหายาก

ปัญหาในการใช้หนังสือหายาก ด้านการบริการและเผยแพร่หนังสือหายาก	ระดับปัญหาในการใช้หนังสือหายาก ด้านการบริการและเผยแพร่หนังสือหายาก	
	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ระดับปัญหาในการใช้
1) ไม่ทราบระเบียบหรือขั้นตอนในการใช้บริการหนังสือหายาก	3.54	มาก
2) ขาดการประชาสัมพันธ์ให้ทราบเกี่ยวกับบริการหนังสือหายาก	4.18	มาก
3) หนังสือหายากที่ให้บริการมีสภาพเก่าและชำรุด ทำให้ไม่สามารถใช้งานต้นฉบับตัวจริงได้	3.35	ปานกลาง
4) ข้อปฏิบัติในการใช้บริการหนังสือหายากมีขั้นตอนยุ่งยากและเคร่งครัดทำให้ไม่สะดวกในการใช้บริการ	3.76	มาก
5) หนังสือหายากที่มีให้บริการไม่ตรงตามความต้องการ	3.02	ปานกลาง
6) ขาดการจัดกิจกรรมและการเผยแพร่ความรู้ด้านหนังสือหายาก	3.90	มาก
7) ไม่มีบรรณารักษ์หรือเจ้าหน้าที่ประจำเพื่อให้บริการหนังสือหายากโดยเฉพาะ	3.33	ปานกลาง
8) บรรณารักษ์หรือเจ้าหน้าที่ที่ให้บริการขาดความชำนาญเฉพาะทางด้านหนังสือหายาก	3.36	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม	3.55	มาก

4. ข้อเสนอแนะในการใช้หนังสือหายากของผู้ใช้บริการหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย

4.1 ด้านการจัดระบบและจัดเก็บหนังสือหายาก

- 1) ควรมีการพัฒนาฐานข้อมูลในการจัดเก็บหนังสือหายากที่เป็นระบบให้ทันสมัยและควรมีการจัดเก็บหนังสือหายากทั้งที่เป็นต้นฉบับและไฟล์ข้อมูล เพื่อสะดวกในการใช้บริการ
- 2) ควรจัดเก็บหนังสือหายากแยกออกจากหนังสือประเภทอื่นอย่างชัดเจนและควรมีสถานที่ในการจัดเก็บโดยเฉพาะ เช่น ห้องหนังสือหายากหรือมุมหนังสือหายาก เป็นต้น และติดป้ายแนะนำไว้อย่างชัดเจน
- 3) ควรมีอุปกรณ์ในการจัดเก็บที่เป็นมาตรฐานและนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการจัดเก็บและสงวนรักษาหนังสือหายาก เช่น ระบบควบคุมความชื้น ระบบป้องกันอัคคีภัย เป็นต้น เพื่อให้มีสภาพที่คงทนและใช้บริการได้อย่างยาวนาน

4.2 ด้านการเข้าถึงและสืบค้นหนังสือหายาก

- 1) ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลหนังสือหายากโดยเฉพาะที่สามารถสืบค้นด้วยคอมพิวเตอร์ผ่านระบบอินเทอร์เน็ตหรือออนไลน์ได้ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ให้บริการในการเข้าถึงและสืบค้นหนังสือหายาก
- 2) ควรมีการเพิ่มเครื่องมือช่วยค้นหาหนังสือหายากให้หลากหลายมากขึ้น และจัดทำคู่มือแนะนำการสืบค้นหนังสือหายากแก่ผู้ให้บริการ เพื่อสามารถสืบค้นหนังสือหายากได้ด้วยตนเอง
- 3) ควรมีการจัดทำระบบสืบค้นหนังสือหายากที่สามารถเข้าถึงเนื้อหาฉบับเต็ม (Full Text) ของหนังสือหายากได้

4.3 ด้านการบริการและเผยแพร่หนังสือหายาก

- 1) ควรมีการประชาสัมพันธ์บริการเกี่ยวกับหนังสือหายากให้มากขึ้นและจัดกิจกรรมการเผยแพร่หนังสือหายากเพิ่มมากขึ้น
- 2) ควรมีการให้บริการหนังสือหายากแบบชั้นเปิดมากขึ้น เพื่อที่ผู้ใช้งานจะสามารถค้นหาและเข้าถึงหนังสือหายากได้ง่ายและสะดวกมากขึ้น
- 3) ควรมีการแนะนำและเผยแพร่หนังสือหายากที่มีให้บริการหลากหลายช่องทาง เช่น หนังสือวารสาร แผ่นพับ เว็บไซต์ สื่อสังคมออนไลน์ เป็นต้น
- 4) ควรมีการจัดทำสำเนาหนังสือหายากในรูปแบบต่างๆ เพื่อสามารถให้บริการได้เพิ่มขึ้น
- 5) ควรมีการแนะนำระเบียบหรือวิธีการเข้าใช้หนังสือหายากอย่างชัดเจนและเผยแพร่ให้ผู้ใช้บริการทราบอย่างทั่วถึง

4.4 ด้านอื่นๆ

ควรมีความร่วมมือกันและแบ่งปันทรัพยากรสารสนเทศกับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อใช้ร่วมกันซึ่งจะเป็นประโยชน์กับผู้บริการ

อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการศึกษาเรื่อง การใช้หนังสือหายากของผู้ใช้บริการหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย สามารถอภิปรายผลการศึกษาในประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1) วัตถุประสงค์ในการใช้หนังสือหายาก จากผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีวัตถุประสงค์ในการใช้หนังสือหายากเพื่อประกอบการเรียนการศึกษามากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของฉวีวรรณ ทรัพย์เสน (2538: 164) ที่ได้ศึกษาการใช้สารนิเทศในหอสมุดแห่งชาติส่วนภูมิภาค ในด้านวัตถุประสงค์ในการใช้ พบว่า ผู้ใช้ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการใช้เพื่อประกอบการเรียน การศึกษาเช่นเดียวกัน ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอาชีพนักเรียน นักศึกษา (ร้อยละ 28.90) เมื่อพิจารณาตามภาระหน้าที่แล้วต้องมีการใช้สารสนเทศเพื่อประกอบการเรียน การศึกษา คั่นคว้าทั้งในหลักสูตรหรือตามอรรถาธิบาย ซึ่งหนังสือหายาก นับเป็นทรัพยากรสารสนเทศที่บันทึกข้อมูล เรื่องราวต่างๆ ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อันทรงคุณค่าต่อการศึกษา คั่นคว้าและวิจัยในสาขาวิชาต่างๆ จึงมีการจัดเก็บและให้บริการในห้องสมุดของหน่วยงาน โดยเฉพาะในสถาบันอุดมศึกษาที่มีนักศึกษา นักวิชาการและนักวิจัยที่จำเป็นต้องใช้ (เทอดศักดิ์ ไม่เท่าทอง, 2560: 1) และเมื่อวิเคราะห์ตามแนวคิดการแสวงหาสารสนเทศของบุคคลในอาชีพของ Leckie (1996: 161-193) ที่ได้อธิบายว่า บุคคลมีความต้องการสารสนเทศแตกต่างกันตามอาชีพและภาระงานซึ่งจะส่งผลให้เกิดพฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศ (Information seeking behavior) อย่างมีวัตถุประสงค์ โดยเป็นผลมาจากความต้องการใดต้องการหนึ่ง (Wilson, 2000: 50) ดังนั้นเมื่อนักศึกษาต้องทำรายงานหรืองานที่ได้รับมอบหมายส่งอาจารย์ จำเป็นต้องมีการค้นหาข้อมูลที่สามารถตอบสนองความต้องการนั้นได้ และนำไปสู่การค้นหาค้นหาข้อมูลเพื่อนำข้อมูลที่ได้ในการใช้ประกอบการเรียนและการศึกษา

2) ประเภทของหนังสือหายาก จากผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีการใช้หนังสือหายากประเภทที่เป็นหนังสือที่มีการพิมพ์จำนวนจำกัด (Limited Edition) เช่น หนังสือที่จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสต่างๆ หนังสืออนุสรณ์งานศพ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=3.53$) รองลงมาคือ หนังสือที่มีความสำคัญในด้านประวัติการพิมพ์ของแต่ละประเทศหรือภูมิภาค (Local Rarity) เช่น หนังสือที่มีอายุการพิมพ์ตั้งแต่ 50 ปี หนังสือที่พิมพ์โดยโรงพิมพ์ในไทยยุคแรก เป็นต้น ($\bar{X}=3.37$) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของปิ่นทชนิด บาลีเขต (2545: 165) ที่ได้ศึกษาการใช้หนังสือหายากของผู้ใช้ห้องสมุดในกรุงเทพและปริมณฑลพบว่า ผู้ใช้ส่วนใหญ่มีการใช้หนังสือหายากประเภทที่เป็นหนังสือที่มีการพิมพ์จำนวนจำกัด ซึ่งเป็นหนังสือที่จัดพิมพ์ในโอกาสพิเศษต่างๆ เช่น งานมงคลงานศพ เป็นต้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า (1) หอสมุดแห่งชาติ ถือเป็นแหล่งผลิต รวบรวมและจัดเก็บหนังสือหายากประเภทหนังสือที่มีการพิมพ์จำนวนจำกัด เช่น หนังสืออนุสรณ์งานศพแห่งแรกที่มีความสำคัญของประเทศไทย โดยเรื่องที่น่าไปจัดพิมพ์เป็นหนังสือที่ระลึกในงานศพ มีทั้งเรื่องที่เรียบเรียงขึ้นใหม่และเรื่องที่คัดถ่ายถอดมาจากหนังสือต้นฉบับตัวเขียนที่มีอยู่ในความครอบครองของหอสมุดแห่งชาติ (สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2560: 8) และ (2) ผู้ที่ขออนุญาตต้นฉบับหนังสือจากหอสมุดแห่งชาติไปจัดพิมพ์เพื่อแจกจ่ายเป็นวิทยาทานในงานต่างๆ โดยมีได้มุ่งประโยชน์เพื่อการค้า เมื่อจัดพิมพ์แล้วจะต้องมอบหนังสือที่ได้จัดพิมพ์นั้นแก่ทางกรมศิลปากรตามระเบียบเรื่องการขออนุญาตพิมพ์หนังสือเพื่อแจกในงานต่างๆ (กรมศิลปากร, 2543: 1-4) ซึ่งหนังสือที่ได้รับตามระเบียบนี้กรมศิลปากรก็ดำเนินการส่งมอบไปที่หอสมุดแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดกรมศิลปากรที่มีการกิจในการ

รวบรวม จัดเก็บและสงวนรักษามรดกทรัพย์สินทางปัญญาของชาติ ด้วยเหตุผลนี้อาจถือได้ว่า หอสมุดแห่งชาติจึงเป็นแหล่งรวบรวมและจัดเก็บหนังสือหายากประเภทหนังสือที่มีการพิมพ์จำนวนจำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสืออนุสรณ์งานศพที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย

3) รูปแบบของหนังสือหายาก จากผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีการใช้หนังสือหายากที่อยู่ในรูปแบบของต้นฉบับตัวจริง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=4.03$) รองลงมาคือ หนังสือหายากที่อยู่ในรูปแบบของตัวเล่มฉบับสำเนา ($\bar{X}=3.33$) และหนังสือหายากที่อยู่ในรูปแบบของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ($\bar{X}=3.06$) ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก หนังสือหายากที่หอสมุดแห่งชาติมีการรวบรวมและจัดเก็บไว้ให้บริการส่วนใหญ่เป็นหนังสือหายากที่อยู่ในรูปแบบของต้นฉบับตัวเล่มจริง ซึ่งยังไม่ได้มีการแปลงรูปหนังสือหายากให้อยู่ในรูปแบบอื่นมากนัก เช่น ไมโครฟิล์มหรือไฟล์ดิจิทัล เป็นต้น และเมื่อพิจารณาจากจำนวนหนังสือหายากที่อยู่ในรูปแบบต้นฉบับตัวเล่มจริงที่มีในหอสมุดแห่งชาติจำนวน 99,012 รายการ (ประสิทธิ์ชัย เลิศรัตนเคหกาล, 2559: 4) กับจำนวนทรัพยากรสารสนเทศในรูปแบบดิจิทัลประเภทสิ่งพิมพ์หายาก (Rare Collection) ซึ่งรวมถึงหนังสือหายากด้วยนั้นมีจำนวน 5,006 รายการ (สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2559: 9) ซึ่งถือว่าเป็นสัดส่วนที่แตกต่างกันเป็นอย่างมาก ดังนั้นผู้ใช้จึงเข้าถึงและใช้หนังสือหายากที่เป็นต้นฉบับตัวเล่มจริงได้มากกว่าหนังสือหายากในรูปแบบอื่นๆ

4) การเข้าถึงหนังสือหายาก จากผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีการเข้าถึงหนังสือหายากจากการสอบถามบรรณารักษ์หรือเจ้าหน้าที่ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=4.00$) รองลงมาคือ เข้าถึงหนังสือหายากจากการค้นหาจากเครื่องมือช่วยค้นที่มีให้บริการ เช่น บัตรรายการ วรรณคดี บรรณานุกรม ฐานข้อมูล ($\bar{X}=3.56$) และเข้าถึงหนังสือหายากจากการค้นหาด้วยตัวตนเอง เช่น เดินสำรวจที่ชั้นหนังสือ อ่านจากคู่มือหรือป้ายแนะนำที่ติดไว้ เป็นต้น ($\bar{X}=3.21$) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกนกอร ศักดาเดช (2541: 130) ได้ทำการศึกษาสภาพการใช้บริการห้องสมุดของผู้ใช้บริการหอสมุดแห่งชาติ พบว่า ผู้ใช้ส่วนใหญ่เข้าถึงข้อมูลจากวิธีการถามบรรณารักษ์หรือเจ้าหน้าที่ห้องบริการแต่ละห้องที่เข้าไปใช้ และเมื่อพิจารณาจากสภาพการจัดเก็บหนังสือหายากที่ใช้ระบบชั้นปิด ซึ่งผู้ใช้ต้องติดต่อบรรณารักษ์หรือเจ้าหน้าที่เพื่อเข้าใช้บริการ โดยไม่สามารถที่จะเข้าถึงหนังสือหายากได้ด้วยตนเอง จึงอาจจะเป็นไปได้ว่า ผู้ใช้หอสมุดแห่งชาติจึงมีวิธีการเข้าถึงหนังสือหายากจากการสอบถามบรรณารักษ์หรือเจ้าหน้าที่มากกว่าวิธีการเข้าถึงแบบอื่น

5) เครื่องมือช่วยค้นหาหนังสือหายาก จากผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีการใช้เครื่องมือช่วยค้นหาหนังสือหายากประเภทฐานข้อมูลทรัพยากรสารสนเทศ (OPAC) ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=3.53$) สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องการจัดการหนังสือหายาก: ผลการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับคอลเลกชันหนังสือหายาก (Rare Book and Their Management: Result of Questionnaire Survey on Rare Books Collections) (2006) ที่ได้ทำการสำรวจเกี่ยวกับคอลเลกชันหนังสือหายากในหอสมุดแห่งชาติ 5 แห่ง ได้แก่ หอสมุดแห่งชาติประเทศออสเตรเลีย มอนโกเลีย ฟิลิปปินส์ ไต้หวัน และญี่ปุ่น ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ห้องสมุดส่วนใหญ่มีการใช้ฐานข้อมูลรายการออนไลน์ (OPAC) เป็นเครื่องมือช่วยค้นหาหนังสือหายากซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับงานวิจัยของกรรณ ภิรมย์ จารุสวัสดิ์ (2552: 225) และวนัสสุดา ดิษยบุตร (2553: 83) ที่ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ผู้ใช้บริการห้องสมุดส่วนใหญ่มีวิธีการค้นหาข้อมูลทรัพยากรสารสนเทศจากฐานข้อมูลทรัพยากรสารสนเทศออนไลน์หรือโอแพค

(OPAC) อาจเนื่องมาจากสภาพการบริการของห้องสมุดในปัจจุบันที่มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วยในการบริการสืบค้นข้อมูลให้กับผู้ใช้บริการ

6) ปัญหาในการใช้หนังสือหายากของผู้ใช้บริการ จากผลการศึกษาพบว่า ปัญหาในการใช้หนังสือหายากด้านการเข้าถึงและสืบค้นหนังสือหายากในภาพรวมมีระดับของค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.88$) เมื่อพิจารณาประเด็นปัญหาพบว่า ประเด็นปัญหาที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ไม่มีเครื่องมือช่วยค้นหนังสือหายาก โดยเฉพาะ เช่น บัตรรายการหนังสือหายาก ดรรชนีหนังสือหายาก บรรณานุกรมรายชื่อหนังสือหายาก ฐานข้อมูลหนังสือหายาก เป็นต้น ($\bar{X}=4.56$) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของปิ่นทชนิด บาลีเขต (2545: 174-177) ที่ได้ศึกษาปัญหาในการใช้หนังสือหายากของผู้ใช้ห้องสมุดในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ที่พบว่าประเด็นปัญหาที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ห้องสมุดไม่ได้จัดทำเครื่องมือช่วยค้นหนังสือหายากประเภทต่างๆ ทั้งบัตรรายการ บรรณานุกรม ดรรชนี และฐานข้อมูล อาจเป็นไปได้ว่า ห้องสมุดไม่ได้มีการจัดทำเครื่องมือช่วยค้นหนังสือหายากแยกเฉพาะออกจากเครื่องมือช่วยค้นทรัพยากรสารสนเทศทั่วไป ซึ่งอาจทำให้เกิด ความไม่สะดวก ยากต่อการเข้าถึงและสืบค้นหนังสือหายาก และเป็นที่น่าสังเกตจากการศึกษาสภาพการจัดการหนังสือหายากของหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย พบว่า หอสมุดแห่งชาติส่วนภูมิภาคส่วนใหญ่ไม่ได้มีการจัดทำเครื่องมือช่วยค้นหนังสือหายากโดยเฉพาะ เช่น ฐานข้อมูลหนังสือหายาก บัตรรายการหนังสือหายาก เป็นต้น โดยจะมีการจัดทำเครื่องมือช่วยค้นรวมไว้กับทรัพยากรสารสนเทศทุกประเภทที่มีให้บริการ จะมีเพียงสำนักหอสมุดแห่งชาติเท่านั้นที่ได้มีการจัดทำเครื่องมือช่วยค้นประเภทฐานข้อมูล เพื่อให้บริการสืบค้นและเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศประเภท Rare Collection ที่อยู่ในรูปแบบดิจิทัลให้เนื้อหาฉบับเต็ม (Full Text) ซึ่งจะมีหนังสือหายากเป็นส่วนหนึ่งของ Rare Collection รวมอยู่ด้วย แต่หนังสือหายากที่อยู่ในรูปแบบดิจิทัลที่มีให้บริการในระบบฐานข้อมูล D-Library ของสำนักหอสมุดแห่งชาตินั้น มีจำนวนเพียง 137 เล่ม (สถิติข้อมูล ณ วันที่ 21 กันยายน 2560) (สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2560) ด้วยเหตุนี้อาจเป็นข้อจำกัดในการเข้าใช้หนังสือหายากของหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทยที่ควรตระหนักและให้ความสำคัญ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการศึกษาไปใช้

ผู้ศึกษาเห็นว่าผลจากการศึกษาในครั้งนี้สามารถนำไปเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาเป็นแนวทางในการดำเนินงานและพัฒนาการให้บริการหนังสือหายากของห้องสมุดได้ดังนี้

1) ห้องสมุดที่ให้บริการหนังสือหายากควรมีหลักเกณฑ์หรือแนวทางในการให้บริการหนังสือหายากอย่างชัดเจน เพื่อเป็นแนวการปฏิบัติที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดในการใช้หนังสือหายากร่วมกัน

2) ห้องสมุดที่ให้บริการหนังสือหายากควรมีการประชาสัมพันธ์หนังสือหายากให้เป็นที่รู้จักและส่งเสริมการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับหนังสือหายากให้มากขึ้น ทั้งการจัดนิทรรศการ การบรรยาย การอบรม การเสวนา การจัดทำสิ่งพิมพ์เผยแพร่ การจัดทำเว็บไซต์เผยแพร่ความรู้ด้านหนังสือหายาก ทั้งภายในและภายนอกห้องสมุดอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้มีการนำไปใช้ประโยชน์มากขึ้น

3) ห้องสมุดที่ให้บริการหนังสือหายากควรจัดทำเครื่องมือช่วยค้นหนังสือหายากโดยเฉพาะ ซึ่งใช้บริการผ่านระบบอินเทอร์เน็ตแบบออนไลน์ โดยผู้ให้บริการสามารถเข้าถึงและสืบค้นหนังสือหายากได้แบบเนื้อหาฉบับเต็ม (Full Text) เพื่อให้ผู้ใช้บริการได้อย่างสะดวก ทุกที่ ทุกเวลา รวมทั้งควรมีการจัดทำคู่มือแนะนำการสืบค้นหนังสือหายาก เพื่ออำนวยความสะดวกในการสืบค้นและเข้าถึงหนังสือหายากของผู้ใช้บริการมากขึ้น

4) ห้องสมุดที่ให้บริการหนังสือหายาก ควรมีการจัดทำสำเนาหนังสือหายากเล่มที่มีสภาพเก่าหรือชำรุดไว้ให้บริการแทนตัวเล่มจริงที่ไม่สามารถให้บริการได้ หรือมีการแปลงรูปหนังสือหายาก (Reformatting) ในรูปแบบต่างๆ ทั้งสำเนาเอกสาร วัสดุย่อส่วน เช่น ไมโครฟิล์ม ไมโครฟิช เป็นต้น และทรัพยากรสารสนเทศดิจิทัล (Digitization) เพื่อให้บริการหนังสือหายากได้อย่างสะดวกขึ้นและยังเป็นการสงวนรักษาหนังสือหายากให้ได้ใช้ศึกษา ค้นคว้าอย่างต่อเนื่องยาวนาน

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

ควรศึกษาการออกแบบบริการของหนังสือหายากในห้องสมุดประเภทต่างๆ เช่น หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดสถาบันอุดมศึกษา หอสมุดเฉพาะ เป็นต้น เพื่อส่งเสริมให้มีการใช้หนังสือหายากเพิ่มมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กนกอร ศักดาเดช. (2541). “สภาพการใช้บริการห้องสมุดของผู้ใช้บริการหอสมุดแห่งชาติ.” วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต วิชาเอกบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

กรมศิลปากร. (2543). “ระเบียบกรมศิลปากร เรื่องการขออนุญาตพิมพ์หนังสือ พุทธศักราช 2543.”
12 กรกฎาคม.

_____. (2559). “ระบบฐานข้อมูลแหล่งมรดกทางศิลปวัฒนธรรมและระบบภูมิสารสนเทศกรมศิลปากร.”
เข้าถึงเมื่อ 30 พฤษภาคม. เข้าถึงได้จาก <http://www.gis.finearts.go.th/Default.aspx>

กรรณภรณ์ จารุสวัสดิ์. (2552). “การจัดการหนังสือหายากในห้องสมุดมหาวิทยาลัย.” วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

ฉวีวรรณ ทรัพย์เสน. (2538). “การใช้สารนิเทศในหอสมุดแห่งชาติส่วนภูมิภาค.” วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2542). “หนังสือหายาก.” **ข่าวสารหอสมุดแห่งชาติ** 2, 3 (กันยายน-ธันวาคม): 16-17.

เทอดศักดิ์ ไม้เท้าทอง. (2560). “หนังสือหายากและเอกสารตัวเขียน: หอสมุดและองค์การทางวิชาชีพ.”

วารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติ 5, 1 (มกราคม-มิถุนายน): 1-6.

บุหลัน กุลวิจิตร. (2558). “การใช้สารสนเทศของนักศึกษาระดับปริญญาตรีคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศิลปากร.” **วารสารวิชาการ Veridian E-Journal** 8, 1 (มกราคม-เมษายน): 868-886.

ประภาวดี สืบสนธิ์. (2546). “ความต้องการสารสนเทศ.” ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาทรัพยากร
สารสนเทศ หน่วยที่ 1-8 สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา**, 1-30. นนทบุรี:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา.

ประสิทธิ์ชัย เลิศรัตนเคหาภ. (2559). “มรดกทางภูมิปัญญาชาติในหอสมุดแห่งชาติ: D-Library National
Digital Content of National Library of Thailand.” เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการ
เรื่องการจัดเก็บมรดกภูมิปัญญาในรูปแบบดิจิทัล ของสำนักหอสมุดแห่งชาติส่วนกลางและส่วน
ภูมิภาค ณ ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ สำนักเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
, 15-16 กุมภาพันธ์.

ปิ่นตบูน บาลีเขต. (2545). “การใช้หนังสือหายากของผู้ใช้ห้องสมุดในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล.”

วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรพรรณ จันทร์แดง. (2557). **ห้องสมุดยุคใหม่**. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.

พวา พันธุ์เมฆา. (2559). **คดีซี 23: การแบ่งหมู่หนังสือและแผนการแบ่งหมู่ระบบทศนิยมดิวอี้ จากต้นฉบับ
พิมพ์ครั้งที่ 23**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2541). **หนังสือเก่า**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
(พิมพ์ในงานแสดงนิทรรศการและการประกวดหนังสือหายาก ในโอกาสครบรอบ 20 ปี มสธ.
งานมหกรรมการพิมพ์และหนังสือ “98 Printed and Book Fair” 98 1-7 กันยายน 2541
ณ อาคารอติศรมมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช).
- ระพีพรรณ ทิวสระแก้ว. (2554). “ความต้องการสารสนเทศและบริการสารสนเทศของผู้ใช้ห้องสมุดสถาบัน
พระปกเกล้า.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ลัดดาวัลย์ ทรัพย์สิน. (2550). “การซ่อมอนุรักษ์หนังสือหายาก.” เอกสารประกอบการบรรยายทางวิชาการ
ประกอบการสาธิต เรื่องสารนิเทศมรดกไทยในยุคดิจิทัล จัดโดยภาควิชาบรรณารักษศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ ห้อง 105 อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ (อักษรศาสตร์ 1),
18 พฤษภาคม.
- วันสุดา ดิษยบุตร. (2553). “การใช้สำนักหอสมุดแห่งชาติเพื่อการทำวิทยานิพนธ์.” วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต. สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วรเชษฐ อารยะพันธ์. (2560). “ความต้องการสารสนเทศ (Information Needs).” เอกสารประกอบการสอน
รายวิชาการรู้สารสนเทศ (Information Literacy). เข้าถึงเมื่อ 20 สิงหาคม. เข้าถึงได้จาก
[https://thaimooc.org/courses/course-v1:CMU- MOOC+cmu009+2017_T1/courseware/
ecda7a482dc347c2bcc3814d08914976/bb9d5c079ec9487c81ab28b5e3ac1d2e/](https://thaimooc.org/courses/course-v1:CMU- MOOC+cmu009+2017_T1/courseware/ecda7a482dc347c2bcc3814d08914976/bb9d5c079ec9487c81ab28b5e3ac1d2e/)
- ศิลปากรสมาคม. (2556). **สารานุกรมศิลปากร (ฉบับปฐมฤกษ์)**. กรุงเทพฯ: ศิลปากรสมาคม.
- สำนักหอสมุดแห่งชาติ กลุ่มบริการทรัพยากรสารสนเทศ. (2558). การขออนุญาตใช้หนังสือหายาก. กรุงเทพฯ:
สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- สำนักหอสมุดแห่งชาติ. (2551). **ความรู้ด้านการอนุรักษ์หนังสือหายาก**. กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- _____. (2559ก). “แนวทางการจัดเก็บหนังสือหายาก.” เอกสารประกอบการประชุมโครงการพัฒนาและ
ส่งเสริมหอสมุดแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตและกำหนดแนวทางการทำงานร่วมกันในเรื่อง
ต่างๆ ของหอสมุดแห่งชาติ ณ ห้องประชุม อาคารหอสมุดดนตรีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ 9, 25 สิงหาคม.
- _____. (2559ข). **รายงานประจำปี 2559 สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร**. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- _____. (2560). D-Library: Digital Collections National Library of Thailand. เข้าถึงเมื่อ
18 สิงหาคม. เข้าถึงได้จาก <http://164.115.27.97/digital/>
- อัมพร ทิษะระ. (2550). “หนังสือหายากมรดกไทยด้านสิ่งพิมพ์.” เอกสารประกอบการบรรยายทางวิชาการ
ประกอบการสาธิต เรื่องสารนิเทศมรดกไทยในยุคดิจิทัล จัดโดยภาควิชาบรรณารักษศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ ห้อง 105 อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ (อักษรศาสตร์ 1),
18 พฤษภาคม.

_____. (2556). “หนังสือหายาก.” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาทรัพยากรสารสนเทศลักษณะพิเศษ
หน่วยที่ 8-15 สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 1-5. นนทบุรี: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ภาษาต่างประเทศ

Archer, Horace R. (1965). Rare book collections: some theoretical and practical for use by
librarians and students. **Chicago: American Library Association.**

Berger, Sidney E. (2014). Rare Books and Special Collections. **Chicago, IL: Neal-Schuman.**

Cave, Roderick. (1982). Rare book librarianship. 2nd ed. London: C. Bingley.

Leckie, G. J. (1996). “Modeling the information seeking of professional: A general model
derived from research on engineer health care professionals and lawyers.”
Library Quarterly 66, 2: 161-193.

National Library Board Singapore. (2017). **Rare Books & Documents.** Accessed August 15.
Available from http://eresources.nlb.gov.sg/printheritage/browse/Rare_Books.aspx

National Library of Australia. (2017). **Rare Books.** Accessed August 15. Available from
<https://www.nla.gov.au/rare-books>

National Library of New Zealand. (2017). **Rare Books and Fine Printing.** Accessed August 15.
Available from <https://natlib.govt.nz/collections/a-z/rare-books-and-fine-printing>

National Library of Russia. (2017). **Rare Books : Online Exhibitions.** Accessed August 15.
Available from <http://expositions.nlr.ru/eng/rarebook.php>

National Library of Scotland. (2017). **Rare books for beginners.** Accessed August 15.
Available from <https://www.nls.uk/collections/rare-books/beginners>

“Rare Book and Their Management : Result of Questionnair Servey on Rare Books Collections.”
(2006). **CDNLAO Newsletter** 57 (November). Accessed July 18. Available from
<http://www.ndl.go.jp/en/publication/cdnla0/057/572.html>

Reitz, Joan M. (2004). **Dictionary for Library and Information Science.** Westport, Conn:
Libraries Unlimited.

Rinaldy, Caroline. (2008). **Trends in Rare Book and Documents Special Collection
Management.** New York: Primary Research Group.

Scham, A.M. (1987). **Managing Special Collections.** New York: Neal-Schuman.

Sylvestre, Guy. (1987). **Guidelines for National Libraries.** Paris: UNESCO.

Wilson, Thomas. D. (1981). “On user studies and information needs.” **Journal of
Documentation** 37, 1: 3-15.

- _____. D. (1999). "Models in information behavior research." **Journal of Documentation** 55, 3: 249-270. Accessed July7. Available from <http://informationr.net/tdw/publ/papers/1999JDoc.html>
- _____. D. (2000). "Human information behavior." **Information Science** 3, 2: 49-55.
- Yamane, T. (1973). **Statistics: an introductory**. New York: Harper & Row.